

Årsplan

for Lade barnehager

Januar 2019 - januar 2020

*Der mine meninger og tolkninger er likegyldige,
der alt er planlagt og sannheten er satt,
der det ikke er plass til mine spørsmål, mine teorier eller
mine uttrykk, der er det i virkeligheten ikke plass til meg*

- Carla Rinaldi

Innholdsfortegnelse	2
Noen ord om årsplan	3
Kort om barnehagens organisering og formelle foreldremedvirkning	4
Verdigrunnlag	
Livsmestring: Relasjonskompetanse	5
Livsmestring: Psykisk helse	6
Livsmestring: Fysisk Helse	7
Livsmestring: Kosthold	7
Livsmestring: Demokrati	8
Barns rett til medvirkning	9
Mosaic approach og pedagogisk dokumentasjon	
Mosaic approach	10
Dokumentasjon og vurdering	11
Barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg	11
Barnehagen skal ivareta barnas behov for lek	12
Barnehagen skal ivareta barnas behov for danning	14
Barnehagen skal ivareta barnas behov for læring	14
Barnehagen skal fremme vennskap og fellesskap	16
Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språk	16
Skapende kommunikasjon	17
Flerspråklighet, mangfold og inkludering	17
Smågrupper (bamseklubb/ekornklubb og andre små-gruppeinndelinger)	18
Trondheim kommunes satsningsområde, realfag; “Utforsker i dag - utvikler i morgen”	18
Naturfag	18
Matematikk	19
Overganger i barnehager	20
Tilvenning - overgang fra hjem til barnehage	20
Fra småbarnsavdelinger til storbarnsbaser/grupper	21
Overgangen barnehage - skole	21
Faste markeringer/arrangementer	24
Progresjonsplan	25

Noen ord om årsplan

De dokumenter som i hovedsak styrer barnehagens virksomhet er Lov om Barnehager og rammeplanen for barnehager. Disse inneholder retningslinjer for årsplanarbeid i barnehagene. I tillegg kommer kommunens egen satsningsområder og bestemmelser.

Lade barnehagers årsplan er revidert og utarbeidet i tråd med ny rammeplan for barnehager av 2017 samt kommunens egne satsningsområder.

Årsplanens innhold er videre et resultat av uttrykte holdninger, drøftinger, evalueringer og felles refleksjoner over tid sammen med hele personalgruppen.

Årsplanen for Lade barnehager er et dokument som er under stadig utvikling og den skal være en praktisk plan som beskriver våre verdier og målsetninger. En plan som alle ansatte skal kunne bruke i det daglige arbeidet. Barnehagens årsplan skal være et levende dokument som brukes som en styrende ramme for vårt daglige arbeid, noe som er nødvendig for at vi skal kunne jobbe systematisk i møte med vårt mandat. Ut over å beskrive samt begrunne hva vi gjør og hvorfor vi gjør det i årsplanen, konkretiseres dette arbeidet ytterligere gjennom våre rutiner, halvt-årsplaner og periodeplaner.

Med bakgrunn i at årsplanen i utgangspunktet skal fungere som et arbeidsdokument for de ansatte i barnehagen er det i år besluttet å presisere noe av innholdet samt gjøre et utvalg knyttet til områder vi beskriver i foreldreversjonen, og vi vil fra og med barnehageåret 2019/2020 utarbeide en mer omfattende utgave av årsplanen for personalgruppen da dette er et viktig arbeidsdokument.

Det er enhetsleder, avdelingsleder og pedagogiske ledere som har ansvar for årsplanen, og planen skal fastsettes i enhetens brukerråd.

Denne årsplanen gjelder ut januar 2020, og vil deretter være en del av vårt grunnlag for helhetlig vurdering av vårt arbeid. Årsplanens tekst vil likevel alltid være under kontinuerlig utvikling, noe som må sees i sammenheng med at våre erfaringer, blikk og vårt ståsted hele tiden er i endring/videreutvikling.

Kort om barnehagens organisering og formelle foreldremedvirkning

Lade barnehager er en kommunal enhet som består av Korsvika, Østmarkneset og Stabburet. Korsvika og Østmarkneset er organisert i til sammen 4 avdelinger for barn i alderen 1 til 2 år. Stabburet er både bygget og organisert som basebarnehage. På Stabburet har vi barn i alderen 3 – 6 år. ***Selv om enheten driftes over flere bygg har vi felles pedagogisk grunnsyn, felles verdier og felles tradisjoner.***

Brukerråd

Barnehagelovens § 4 beskriver at barnehagene skal ha et foreldreråd og et samarbeidsutvalg (brukerråd). Brukerrådet skal være et rådgivende, kontaktskapende og samordnende organ. Ved Lade barnehager består brukerrådet av 4 foreldre/foresatte og 4 representanter fra de ansatte, i tillegg til enhetsleder og avdelingsleder.

Brukerrådet tar opp saker fra foreldre med hensyn til de felles interesser. Dette kan eksempelvis være refleksjoner vedrørende områder fra årsplan, om barnehagens dagsrytme, sommer eller julestengt.

Se for øvrig retningslinjer som er lagt ut på Trondheim kommune sine nettsider.

Foreldreråd

Barnehagens foreldreråd består av alle foreldre/foresatte som har plass til barna sine i barnehagen. Foreldrerådet er samlet når vi har felles foreldremøter.

Foreldrerådet kan ta opp saker de mener er viktige når foreldrene er samlet, eller melde saker til brukerrådet.

Verdigrunnlag

Livsmestring: Relasjonskompetanse

Lade barnehagers verdigrunnlag skal gjenspeiles av et særlig fokus på anerkjennelse av barna som subjekt, på mangfold, toleranse, og raushet overfor hverandres forskjeller.

Å anerkjenne barnet som subjekt, betyr at vi skal møte barna med en likeverdig holdning. Dette gjør vi gjennom å akseptere barnet slik det er, med å ta barnets perspektiver samt å lytte til barnas «hundre språk». Det handler om å se barnet som et eget individ, som kanskje ikke skal passe inn i alle konvensjoner.

Ved Lade barnehager jobber vi for å skape trygge relasjoner, og samspillet mellom barn og voksne skal være preget av en omsorg som innebærer anerkjennelse, støtte og følelsesmessig innlevelse. Alle våre medarbeidere skal være en trygg base som er både fysisk og psykisk tilstedeværende, og som samtidig både skal være aktivt men også observerende deltakende i samspillet med barna.

Vi ønsker at alle barna ved Lade barnehager skal oppleve å bli SETT, og alle medarbeidere ved enheten skal opptre som positive rollemodeller gjennom en væremåte preget av anerkjennelse. Denne væremåten handler om at de voksne må stoppe opp, ta barna på alvor, bekrefte og være tilstede både fysisk og psykisk. Gjennom dette ønsker vi videre at barna skal kunne både lære seg å ta imot omsorg, men også gi omsorg til hverandre. En grunnleggende utgangspunkt i utviklingen av sosial kompetanse i et livslangt læringsperspektiv med fokus på psykisk helse, da det blant annet handler om at barna må bli i stand til å ta en annens perspektiv og lære seg å forstå også andres følelser, vise omsorg og empati. Som menneske må vi kunne styre våre handlinger, tanker og følelser for å kunne fungere i en gruppe.

Vi skal i vårt møte med barna ha "Trygghetssirkelen" / "Circle of Security" som utgangspunkt for våre felles refleksjoner i dette arbeidet.

Livsmestring: Psykisk helse

I Lade barnehager skal vi være tilstedeværende voksne som fanger opp uheldige samspillmønstre. Vi skal støtte barna i å sette grenser for egen kropp og respektere andres grenser. Det er viktig at barna får en positiv oppfatning av seg selv og blir kjent med egne følelser. Tilstedeværende voksne skal forebygge, stoppe og følge opp utestenging, mobbing og krenkelser i barnehagen. Det er viktig at vi bidrar til gode samspill slik at alle får oppleve vennskap og samhandling i fellesskap.

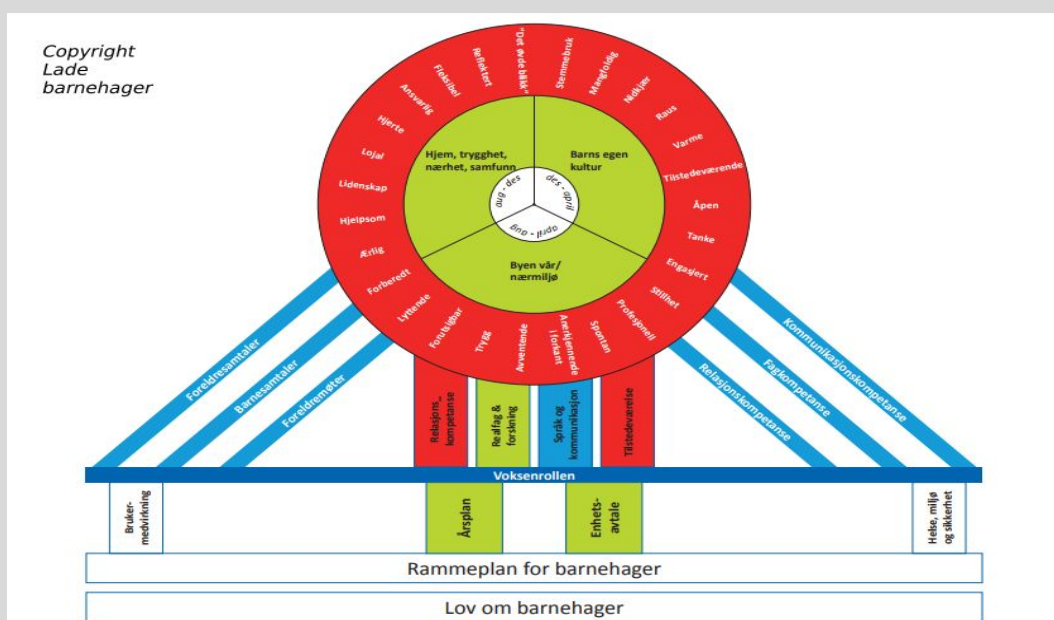
For å oppnå et inkluderende og godt psykososialt miljø som forebygger mistriksel, utrygghet, diskriminering og krenkelser, må ansatte og foreldre arbeide sammen.

Det er viktig at vi samarbeider for å skape et godt oppvekstmiljø for alle, og tar felles ansvar for å støtte og styrke barna. Barnehagen kan være en arena der foreldrene møter hverandre og bygger nettverk, et arbeid som underbygges av Trondheim kommunes strategi SteinSaksPapir.

Ved Lade barnehager er vi opptatt av å fremme barnas kompetanse og mestringsopplevelser samt at barna skal få utvikle et godt selvbylde. Trygghet og kjærlighet er faktorer alle medarbeidere ved vår enhet skal fremme i møte med barna, foreldre og hverandre. Dette vil videre være et grunnlag og utgangspunkt for måten vi kan hjelpe barna, foreldre og hverandre til å både se men også ta i bruk de ressurser vi selv innehar og gjennom dette kunne oppleve mestring på flere områder og i ulike situasjoner. Positive relasjoner er av stor betydning for relasjonskvaliteten som vi mener er grunnlaget for alt arbeid med psykisk helse.

Gjennom vårt arbeid i barnehagen ønsker vi å vise barna det rom av ulikheter som gjør at nettopp jeg er meg og du er deg samt gi erfaringer og lærdom slik at vi evner å utøve toleranse overfor vårt mangfold. Vi ønsker å utvikle lærdom om at hver og en er viktige *sammen* for å skape et trygt og fruktbart læringsmiljø for alle, - slik blir det godt å være meg!

Dette verdisynet skal være synlig i alt vi gjør i barnehagen, gjennom de aktivitetene vi har planlagt så vel som våre spontane aktiviteter.

Trondheim kommune har besluttet at alle kommunens barnehager skal satse spesielt på språkutvikling samt realfag i barnehagene. I tillegg til disse fokusområder har vi ved Lade barnehager satt et spesielt fokus også på

relasjonskompetanse. Et område vi opplever som særlig aktuelt knyttet opp mot den nye rammeplanens kapittel om "Livsmestring og helse" samt mobbing. Disse områder danner også Lade barnehagers grunnpilarer for alt vårt arbeid, i tillegg til de områder rammeplanen beskriver som barnehagenes verdigrunnlag.

Lade barnehagers plattform, grunnpilarer, støttepilarer og kjerneområder er billedliggjort gjennom en egen modell. Denne modellen sees på vedlagt bilde i dette avsnitt, samt at alle baser og avdelinger har fått en egen plakat med denne modellen for å synliggjøre våre kjerneområder for oss selv samt alle våre brukere.

Livsmestring: Fysisk helse

Ved at vi er oppmerksom på hvordan barna bruker kroppen sin vil dette gi oss mye informasjon om hvem barnet er, som eksempelvis hvilke interesser de har, utfordringer- og mestringsområder. Ute på turer eller innenfor barnehagens miljø ser vi at barna ofte trekkes mot andre ting enn hva vi voksne trekkes mot. Dette skjer fordi barna er posisjonert kroppslig på en annen måte enn oss voksne.

I Lade barnehager skal vi være både bevisste og observante overfor barnas bevegelser. Ikke bare hvor de fysisk går, men også på hva deres blikk fanges av når de er på sine små og lengre vandringer ute eller inne. Hvordan inntar barna rommet? Hva er det vi finner i den retning barnet beveger seg i? Hvilke artefakter tar barna med seg og eventuelt videre deler med andre barn?

Barn er kroppslige aktive og uttrykker seg mye gjennom kroppen. Gjennom kroppslig aktivitet lærer barna både verden og seg selv å kjenne. Varierte fysiske aktiviteter både inne og ute er derfor av stor betydning for utviklingen av barnas motoriske ferdigheter og kroppsbeherskelse.

(Kunnskapsdepartementet).

I tillegg til å bidra til at barna utvikler seg motorisk og får en positiv selvoppfatning gjennom mestring, skal barnehagen også bidra til at barna utvikler en forståelse for egen og andres kropp, og at vi er forskjellige.

Barna skal få kunnskap om menneskekroppen og forståelsen og betydningen av gode vaner og et sunt kosthold. Gjennom innemiljø, utemiljø og turer utenfor barnehagen skal vi å gi barna varierte erfaringer. Både innenfor barnas selvstyrte aktiviteter og de pedagogisk tilrettelagte aktiviteter.

Livsmestring: Kosthold

Det er i barndommen at de gode matvanene skapes. Barn gjør som vi gjør, og vi ønsker å være gode forbilder for barna. Når vi skal kose oss i barnehagen mener vi det er best at vi ikke forbinder kos med usunn mat og søtsaker, men isteden velger andre måter å skape ekstra stemning og hygge.

Det er vi voksne som har ansvar for barnas helse, og at barna får servert sunn og næringsrik mat i hverdagen.

For å skape matglede hos barna er også stemningen rundt måltidet et viktig fokus for oss.

Er stemningen rolig og hyggelig, eller anspent? Den stemningen som setter rammen rundt måltidet, er også med på å prege matlysten.

Vi har et ønske om å kose oss sammen med barna, og sammen dele våre tanker og opplevelser på en likeverdig måte.

Barna bidrar selv til stemningen rundt bordet, men det er vi voksne som har ansvaret.

Vi kan ikke forvente at barna er rolige dersom vi ikke er rolige. Vårt fokus påvirker barnas fokus.

Våre tanker og valg er bygget på de retningslinjer regjeringen har knyttet til kosthold i barnehagene, som er særlig opptatt av at barna skal få et sunt og næringsrikt kosthold i barnehagen.

Barnehageåret 2019 skal vi implementere *Nasjonal faglig retningslinje for mat og måltider i barnehagen av 6. desember 2018*. Målsetningen med de reviderte retningslinjene for mat og måltider i barnehagen er å bidra til at ansatte i barnehagen har oppdaterte kunnskapsbaserte anbefalinger å følge slik at barna sikres gode rammer for måltidene og god ernæringsmessig kvalitet på mat- og drikketilbudet.

Livsmestring: Demokrati

«...Barnehagen skal fremme demokrati og likestilling og motarbeide alle former for diskriminering» (Kunnskapsdepartementet, 2005).

Med FNs barnekonvensjon ble barns status som medborgere bekreftet, og det har med tiden blitt allment å omtale barn som medborgere i et samfunn og på den måten regne barnet med i det sosiale fellesskap. Gjennom det fellesskap barna har i barnehagen, blir de gitt mulighet til å kunne tilegne seg kunnskap om og erfaringer med å praktisere demokratisk deltakelse. Demokrati handler om forholdet mellom individ og fellesskap, og kan ikke forenkles til at det skal handle om å bestemme selv. Det vil være uforenlig med demokrati. De ansatte i barnehagen skal realisere alle barns rett til medvirkning innenfor et spenningsfelt av prinsipielt karakter. Barn har rett til deltakelse og til beskyttelse, det må tas hensyn til begge de to rettighetene i lys av barnekonvensjonens artikkel 3 som slår fast prinsippet om barnets beste.

Så hvordan skal demokratiet fungere hos oss? Ved Lade barnehager blir beslutninger tatt på bakgrunn av lovkrav, kunnskap, erfaringer og hensikt. For oss handler ikke demokrati om flertallsbeslutninger, men at etablert kunnskap og erfaringer utgjør beslutningsgrunnlaget. Derfor blir ulike beslutninger tatt på forskjellige nivåer i barnehagen. Vi jobber for å få til gode barnegrupper der hver og en kan delta og oppleve gleden av å høre til i et fellesskap. Hos oss handler demokrati om at **alle** er like viktige for fellesskapet, og at alle skal ha lik rett til å delta og få mulighet til dette. Vi ønsker at alle skal få oppleve å bli lagt merke til og å kjenne tilhørighet. Ingen skal bli holdt utenfor eller bli krenket.

Hvordan planlegger vi så når **alle** er like viktige for fellesskapet? Når alle skal oppleve tilhørighet ved å bli inkludert og lagt merke til? Personalet må være villige til å se kritisk på både egen og andres praksis i sine planleggingsprosesser. De valg vi tar for hva vi opplever som viktig vil få konsekvenser for hvordan innholdet blir og hvordan vi klarer å gjennomføre dagene i barnehagen.

Å arbeide med demokrati i barnehagen krever et personale som har kunnskap, vilje, erfaring og evne til å reflektere, samt som evner og prøve ut nye måter å gjøre planer, aktiviteter og metoder på.

Av hensynet til barnas beste stilles det kvalitative krav til personalet, da de voksnes væremåte er av stor betydning for å oppfylle disse intensjoner.

Barns rett til medvirkning

Barns rett til medvirkning ble tatt inn i barnehageloven i 2005 for å oppfylle krav i barnekonvensjonens artikkel 12 om barns rett til å bli hørt. Endringen skulle være med å understreke at alle barn har rett til å bli hørt, men at det er de voksne som har ansvaret: «Barna skal ikke overlates et ansvar de ikke er rustet til å ta.

I barnehageloven §3 står det barn i barnehagen har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens virksomhet, og at dette gjelder alle barns rett til medvirkning i barnehagen. Rammeplan for barnehager (2017) understreker at “barnehagen skal være bevisst på barnas ulike uttrykksformer og tilrettelegge for medvirkning på andre måter som er tilpasset barns alder, erfaringer, individuelle forutsetninger og behov”.

«Medvirkning vil si at vi lar hvert enkelt barn være synlig slik det er og med de behov det har, i den sammenheng det har havnet opp i. Medvirkning er å være med, - med hele seg» (Nuria Moe). For oss ved Lade barnehager betyr dette at barna skal få påvirke dagen sin slik at den blir annerledes enn den ville blitt uten barnas medvirkning. Det må være en holdning hos oss voksne. Det handler om hvordan vi møter barn og hvordan vi er i samspillet med dem. Ved Lade barnehager ønsker vi at alle barna skal få uttrykke seg samt få innflytelse på alle sider ved sitt liv i barnehagen, og at barnas rett til ytringsfrihet må ivaretas. Barna gir uttrykk for hvordan de har det i barnehagen både kroppslig og språklig. De minste barna ved vår barnehage uttrykker gjerne sine synspunkter gjennom kroppsholdninger, mimikk og andre følelsesmessige uttrykk, de større barna gjerne mest gjennom verbale ord og uttrykk. Vi mener at barna må stimuleres til å tenke selv og oppmuntres aktivt til å gi uttrykk for sine tanker og meninger. Dette er ytringer vi i personalet må ta hensyn til med tanke på ivaretagelse av barnas rettigheter som deltakere i barnehagen.

For å kunne ivareta barnas rettigheter til deltakelse og medvirkning forventes det av alle voksne ved Lade barnehager at de viser evne og vilje til å fremme, ta hensyn samt å være oppmerksomme på barnas uttrykk. Dette krever gode relasjoner samt voksne som bruker tid på å LYTTE til barna med alle sine sanser. For å skape en autentisk ramme for barnas medvirkning må alle de voksne ved Lade

barnehager vise åpenhet for barnas uttrykk og innspill, samt en ekte og oppriktig interesse og respekt for det perspektiv barna uttrykker.

Det er alltid oss voksne ved Lade barnehager som skal kjenne alle rammebetingelser og forpliktelser knyttet opp til alle våre styringsdokumenter, til barnas lek, til barnas læring, danning og deres opplevelser i barnehagen. Vi har tro på at barna kan vise oss hva som er viktig for dem i barnehagehverdagen dersom hele personalet ved Lade barnehage evner å sammenflette våre rammebetingelser med utgangspunkt i barnas premisser (se forøvrig avsnitt om vårt verktøy "The mosaic approach"). For at vi voksne skal evne å LYTTE til barna med alle våre sanser krever det samtidig at vi evner å frasi oss en grad av kontroll, og at alle avdelinger og grupper/baser gjennomfører ukentlige barnemøter hvor barna får mulighet til å foreslå egne aktiviteter og prosjekt/temaarbeid, samt at barna på disse møtene også får mulighet til å bidra inn i evaluering av pågående samt tidligere prosjekter og opplevelser, eller bare prate om hva de undrer seg over sammen med de andre barna.

Vi voksne må kunne gi hverandre tid til å involvere oss med barna/enkeltbarna. En måte å fange opp det enkelte barns innspill på, er å dele opp barna i mindre grupper. Og hvilke muligheter har vi ved dette? Vi kan bruke små-rommene våre. Kjøkkenet i Korsvika er alltid populært for alle smågrupper på enheten. Vi kan bruke uteområdet, Ladestien. Biblioteket i byen. Sirkusparken. Dele opp i mindre grupper ved forskjellige «stasjoner» inne på våre store avdelingsrom og så videre.

Noen barn vil alltid ta mer plass enn andre barn. Det er derfor viktig å være bevisst når vi skal sette sammen en barnegruppe. Vi må tenke på hvilke situasjoner/aktiviteter det enkelte barn blir mest synlig i. Hvilke barn er tilstede? Hvilke aktiviteter velger vi? Når våger barna å uttrykke seg?

Mosaic approach og pedagogisk dokumentasjon

Mosaic- Approach

Mosaic approach - metoden er en tilnærming for å lære mer. Er en metode vi skal benytte for å få en dypere innsikt og forståelse for barnas opplevelser av ulike områder i barnehagehverdagen.

Metoden går ut på at personalet bestemmer seg gruppevis/avdelingsvis for et spesifikt fokusområde ute eller inne, som personalet ønsker å lære mer om barnas opplevelse av. det er viktig at vi bestemmer oss for et "spisset" området og ikke tenker for stort...

Kjernen i denne metoden er å samle inn nyansert informasjon fra barna - barns 100-språklighet - vedrørende dette bestemte område/fokus.

Barnas "100-språklige" tilbakemeldinger gjennom tegninger, samtaler, fotografier, respons, innspill m.m. danner tilsammen et mosaikkbilde.

All dokumentasjon samles og blir refleksjonsgrunnlag både sammen med barna - som vi f.eks. bruker i våre barnemøter hvor vi etterspør om vi voksne har forstått riktig - og til sist i personalgruppen.

Dette danner tilslutt et bredt bilde som viser barnas opplevelse og synspunkt på

vårt forhåndsbestemte sted. Mosaic- Approach er et "søskenbarn" til pedagogisk dokumentasjon, men dokumentasjonen i Mosaic approach er *innsamlet direkte fra barna* og har et fastsatt mål hvor vi voksne ønsker å lære mer om barnas hverdag, hvor barnas stemme er i fullt fokus.

Dokumentasjon og vurdering

Når vi skal dokumentere en arbeidsprosess eller et prosjekt/temaarbeid handler dette i hovedsak om å samle ulik informasjon som kan belyse det som har skjedd gjennom arbeidsprosessen/prosjektet/teamarbeidet på en så utfyllende måte som mulig.

Ved Lade barnehager assosieres dokumentasjon med utgangspunkt i et "mosaic approach"-puslespill som skal legges for å danne et helhetlig bilde av en prosess eller et målområde.

Dette arbeidet er særlig viktig for å kunne evne å vurdere barnehagens innhold samt synliggjøre hva vi gjør i barnehagen.

Gjennom denne dokumentasjonen kan vi også oppdage hvordan de ulike barna både opplever og oppdager verden ulikt rundt seg, samt at vi får en bredere kunnskap om de ulike læringsprosessene og hvordan disse innvirker på barnas videre nysgjerrighet og ønske for videre læring.

Slik beskrevet gjennom avsnitt om the mosaic approach metoden bygges vår dokumentasjonen på grunnlag av mange perspektiver og ulike materialer samt refleksjonsgrunnlag.

Rammeplan for barnehagen beskriver flere mål gjennom ulike fagområder som barnehagen skal jobbe med som utgangspunkt, og når vi jobber med prosjektarbeid ved Lade barnehager skal disse alltid berøre flere fagområder. Barnas medbestemmelse gjennom prosjektets utvikling skal også synliggjøres gjennom dokumentasjon.

Barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg

«Barn har rett til omsorg og skal møtes med omsorg» (Kunnskapsdepartementet, 2006)

Filosofene Knud Løgstrup og Emmanuel Levinas var begge opptatt av at vi alltid holder den andres liv i våre hender. Noe som er å anse som et etisk aspekt i forbindelse med omsorg, og samtidig viktig å reflektere over i kontakt og arbeid med mennesker.

Omsorg handler om å bry seg om og bekymre seg for hverandre, omsorg handler om omtenkksomhet. Når vi viser omsorg handler vi ut i fra hva vi anser som det beste for barnet, slik at det opplever å være elsket, respektert og forstått. Siden alle barn er forskjellige, har de ulike omsorgsbehov.

Med voksne som støttespillere lærer barna å gi omsorg for hverandre. Voksne som veileder barna og voksne som bekrefter barns omtanke for hverandre, er faktorer som gjør noe med barns dannelse i møte med omsorg. Det finnes mye god læring i god omsorg.

For å få til dette er det viktig at alle medarbeiderne ved barnehagen møter barna med en lyttende og imøtekommende holdning. Det er videre ikke bare viktig å ha medarbeiderne som er fysisk tilstede, men det er også viktig at våre medarbeidere er psykisk til stede i samspillet med barna, og at de bruker godt med tid på samspillet. I dialog med barna setter vi oss ned i deres høyde, det gir oss et godt utgangspunkt for både øyekontakt og videre samspill. Videre må vi voksne engasjere «hele oss» i hva barna formidler, slik at barna opplever at de blir sett.

Vi tar også barnas subjektive følelser på alvor. Dette gjør vi ved å bekrefte, være lyttende med «hele oss», samt handle ut fra vårt ønske om å møte alle barna likeverdige og anerkjennende. Ved Lade barnehager skal det bare snakkes positivt om barna, om familien og om hverandre som personal.

Når barnet begynner ny i barnehagen, eller overflyttes fra våre småbarnsavdelinger på Korsvika/Østmarkneset for å fortsette sin dannelsingsprosess ved våre baser på Stabburet, bruker vi tid på at barna skal bli trygge. Det vil være en kontaktperson som tar imot foreldre og barn i begynnelsen.

Barnehagen har utviklet et skriv for de ansatte om tilvenningsdager og tilvenningsperiode som beskriver de holdninger som er særlig viktig å reflektere rundt i fellesskap i møte med nye barn. Med *tilvenningsdager* mener vi de første dagene hvor barnet blir kjent med våre rutiner.

Med *tilvenningsperiode* mener vi den periode det tar fra barnet starter til det opplever trygghet med voksne utover kontaktperson samt i lek med øvrige barn på huset.

Å sette realistiske krav og grenser er også en måte å vise omsorg på. Å gi barna nødvendig verktøy for å takle motgang på er også en del av omsorgsrollen. De grensene vi setter skal være beskyttende overfor barna, men samtidig ønsker vi at barna skal oppleve muligheter til å utfolde seg. Vi jobber mye med å skape et godt og trygt fysisk miljø både ute og inne, som skal by barna på både utfordringer samt mestringsopplevelser. Vi ønsker at vårt miljø skal gi barna inspirasjon til utfoldelse. Vi viser også omsorg ved å hjelpe barna med å finne gode løsninger når de kommer i konflikter. Barna skal heller ikke oppleve at vi voksne prater over hodet på dem, men med dem. Dette gjelder uansett alder. Vi ønsker at alle barna ved Lade barnehager skal få møte voksne de kjenner at vil dem vel, og når vi setter sammen barnegrupper innad i barnehagen er vårt fokus rettet mot barnas trygghet, forutsetninger og vennskap. Vi er bevisste på at alle barn skal få være sammen med andre barn som de setter pris på og som de er trygge på.

Barnehagen skal ivareta barnas behov for lek

Lek har en sentral plass i barnehagene, og den har sin egenverdi. Barn leker ikke for å lære, men de lærer gjennom å leke. Fortalt med andre ord så er læring alltid til stede i leken, men det er ikke alltid at leken er tilstede i læringen. Å leke er noe barna er sammen om og som skjer på barnas egne premisser. Å leke skal være både lystbetont og frivillig, og styres av en indre motivasjon. Å leke er «på liksom», hvor barna går ut av virkelighetens verden og «later som», og et sted hvor barna selv styrer sin grad av medvirkning. En lek kan ha sitt opphav i en opplevelse fra hverdagen, som eksempelvis et tannlegebesøk eller en familieforøkelse. Leken er for barna viktig i forhold til trygghet, mestring, utfordringer, utprøvelser av sin forståelse og opplevelse av samfunnet rundt seg, for sosiale ferdigheter og språkutvikling. Vi anser leken som viktig for barnets helhetlige utvikling (Öhman, 2012). Gjennom å leke utvikler barna sine samarbeidsevner og språkferdigheter, samt at de får bearbeidet sine følelser og opplevelser fra egen hverdag.

Når barn er sammen med andre barn i lek, oppleves det annerledes enn når barn er i lek med voksne som viser oppmerksomhet på en annen måte enn hva barn gjør seg i mellom, i tillegg til at vi voksne gjerne tilrettelegger for ulike lærings- og mestringssituasjoner og leken blir derfor mer styrt.

Når barna leker må de bli enige og dele ting mellom seg. De må vite når det er på liksom og når det er på ordentlig. De må kunne bli enige om hva de skal leke og hvordan leken skal lekes. De må forstå

innholdet i det vi kaller de sosiale lekereglene, som benevnes som enighet, gjensidighet og det å kunne vente på tur. De lærer seg å forhandle og kompromisse. De lærer å kommunisere på ulike plan. I dette legges også grunnlaget for sosial kompetanse. Det å forstå andres tanker og å kunne sette seg inn i følelsene deres hører med til kunsten å omgås andre. I leken øver barna opp evnen til å ta hensyn til andres vilje og oppfatninger. Det dreier seg også om å tåle motgang. I samspill med andre får man det ikke alltid som man selv vil. Når vi gjør ting sammen, teller alle parter vilje med. Barna må lære seg å løse konflikter på en slik måte at leken ikke avsluttes. De lærer seg å utvikle og ta vare på vennskap.

I Lade barnehager har vi fokus på at medarbeiderne skal være tilgjengelige for barna, dette gjelder også i lek. Vi skal tilrettelegge for et godt lekemiljø. Den voksnes rolle i leken vil hele tiden variere. Dette har en sammenheng med eksempelvis barnas lekekompetanse eller behov for videreutvikling av leken. Å leke krever også mye konsentrasjon, særlig for de barna som er tidlig i sin utprøvningsfase i møte med lekens verden. Det er da særlig viktig at de voksne i barnehagen jobber med å tilrettelegge for minst mulig forstyrrelser for leken, slik at denne kan vernes best mulig.

De voksne i barnehagen har mange ulike roller i møte med barns lek. Noen ganger skal medarbeiderne være regissører, som eksempelvis kommer med innspill på hvordan barna kan videreutvikle leken. Noen ganger skal medarbeiderne være skuespiller selv, som enten har invitert seg selv inn eller blitt invitert inn og deltar i leken med barna. Andre ganger skal de voksne være publikum, som er den som observerer leken. Når medarbeiderne observerer leken gjøres dette for å få et bredere innblikk i hva de egentlig leker og er opptatt av, hva de kan, hvilke utfordringer de står overfor og har behov for støtte til, hvem som leker mer sammen enn andre eller eksempelvis hvem som har utfordringer med å komme inn i leken, - eller holde på og videreutvikle en lek. I møte med barnas lek forventes det av de voksne at de benytter ulike strategier for å kunne hjelpe barna til å utvikle gode lekeferdigheter.

Barnehagen skal ivareta barnas behov for danning

En svensk pedagog med navnet Ellen Key beskriver begrepet danning på denne måten:

«Det som sitter igjen når du har glemt det du har lært».

En dannelsesprosess er med andre ord en del av et livslangt løp, og relateres til alt vi lærer om oss selv, miljøet rundt oss, om verden og menneskeheten, om moral, etikk og om vår egen selvutvikling. Danning former oss til å bli den vi er, og har betydning for hvordan vi prater, hvordan vi samhandler med andre, om humor, glede og for hvordan vi opplever den verden vi lever i.

Barne- og familiedepartementet skrev dette om danning i 2005; " Danning er mer enn utvikling, mer enn læring, mer enn omsorg, mer enn oppdragelse og mer enn sosialisering. Samtidig rommer danning alt dette. Det handler om det aktive barnets vekselvirkning med den kulturelle og sosiale verden hun eller han er til stede i" (Barne- og familiedepartementet 2005).

I barnehagen pågår dannelsesprosessen når barna gjennom ulike aktiviteter, lek, omsorg og medvirkning får anledning til å undre seg, bli møtt på sin nysgjerrighet, blir gitt anledning til å reflektere over seg selv eller andre gjennom egne opplevelser og erfaringer – og igjen på denne måten får erfare at de er en del av en større sammenheng. Barnet møter andre barn og voksne som er ulik fra dem selv i barnehagen, og gjennom barnehagens hverdag får de nye erfaringer med regler, grenser, ulike former for fellesskap og andre former å være sammen på. Barna trenger her voksne som er tydelige på egne verdier knyttet til respekt, nestekjærlighet, rettferdighet, solidaritet, mobbing, krenkelser og kjærlighet. Barnet blir et produkt av det de opplever og erfarer i relasjon med andre. Det barnet berøres av i samspill med sine omgivelser og i møte med omverdenen, fører til at de oppdager noe nytt ved seg selv. Barna har behov for voksne som er nær barna i barnehagehverdagen.

*Vi dannes til menneske
Når vi er ansikt til ansikt
Hjerte til hjerte
Pestalozzi*

Barnehagen skal ivareta barnas behov for læring

Gjengitt fritt ut fra innledningskapitlet i Biesta og Sjøbu (2014) kan vi lese at all undervisning inneholder en viss risiko. At ingen helt kan forutse hva som skal læres i en bestemt situasjon, og at (barnehage)læreren må være villig til å slippe opp noe av kontrollen over læringens tema eller objekt – og ha mot til å gå inn i det ukjente lærende rom sammen med barna.

Rammeplan for barnehagen sier at «barnehagen skal støtte barns nysgjerrighet, kreativitet, vitebegjær og lærelyst og bidra til et godt grunnlag for livslang læring og danning».

(Kunnskapsdepartementet, 2006a, s33). Det er ikke for uten grunn at Rammeplanen henviser til barns nysgjerrighet, for der hvor barna får lov til å være nysgjerrige, når barna får lov til å være i et miljø hvor det oppmuntres til undring, til å forske og til å gjøre nye oppdagelser – der lærer barn.

Barn lærer av å omgås hverandre og gjennom å være en del av et fellesskap. Barn lærer gjennom å få lov til å øve seg. Læring skjer i både formelle og uformelle situasjoner.

I barnehagen skal vi legge til rette for allsidige aktiviteter slik at barna får mulighet til å lære mest mulig. Barna har ulike erfaringer og opplevelser med seg, og alle barna har ulike måter å tilegne seg lærdom på. Dette er erkjennelser de pedagogiske lederne må ta hensyn til når de legger planer for barnehagehverdagens innhold. Alle barna skal bli gitt muligheter til å få nye erfaringer og ny lærdom, og vi voksne skal tilrettelegge slik at barna får lyst til å være med på ulike aktiviteter for å prøve og å lære. Det kreves voksne som er oppmerksomme på barna som subjekter, - både i møte med de barna som naturlig spør og undrer seg mye – men også i møte med de barna som er mer forsiktig og ikke nødvendigvis stiller særlig spørsmål. For å kunne dette må personalet være tilstedeværende, bruke egen kreativitet samt videreutvikle egen kunnskap slik at de gode læringsprosessene kan oppstå.

«Barnehagen skal være et miljø hvor ulike individer og kulturelle ytringer møtes i respekt for det som er forskjellig. Å belyse ulikhetene og det som er felles kan gi grunnlag for forståelse og innsikt» (Kunnskapsdepartementet, 2005).

Uten en felles referansegruppe er det lett å falle utenfor. Det er derfor viktig at vi i barnehagen tilbyr ulike erfaringer som alle kan delta i, aktiviteter som skaper de felles erfaringer som kan deles med andre i barnegruppen. Dette kan for eksempel være turer vi går på, aktiviteter i smågruppene, samlinger eller eventyrfortellinger. I barnehagen må det være plass for lek og samhandling, og vi må tilrettelegge en plass for læring både i strukturerte og ustrukturerte aktiviteter.

Det er viktig at både fagarbeidere og assistenter i tillegg til de pedagogiske lederne opparbeider seg et godt repertoar de kan tilby barna. Dette repertoaret bør inneholde både rim, regler, sanger, motoriske aktiviteter, eventyr, språkleker, turmål, ulike eksperimenter, formingsaktiviteter samt grov- og finmotoriske aktiviteter. Gjennom et slikt repertoar kan alle være med å vekke både barnas interesse og muligheter for ny kunnskap slik at læring kan skje. Personalet må også tørre å slippe seg løs og by på seg selv i arbeid med barn, noe som igjen kan lede til gode læringsprosesser for de voksne. Ved å forske på det vi ikke vet, søke ny faktakunnskap, samtidig som vi kontinuerlig reflekterer over vår egen rolle som voksen i barnehagen og vår væremåte.

"Kvaliteter ved relasjonen er med og skaper forutsetninger for hva små barn lærer, på hvilken måte de lærer og hva slags forhold de får til seg selv som en som kan lære"

(Bae, 2005).

Barnehagen skal fremme vennskap og fellesskap

Barnehagens ansatte har blitt kurset i en metode som heter Start og SmåSteg. Dette er et pedagogisk tilrettelagt metodeverktøy for å fremme barns sosiale kompetanse med fokus på egenverdi og vennskap. I møte med dette fokusområdet ligger hovedtyngden på vårt følelsesliv. Hvordan skape et godt samspill med andre? Når andre tar «min» leke. Når er jeg sint, sur, glad, lei meg. Kjedsomhet. Konflikter. Hvordan bli inkludert og inkludere i lek. Å dele. Hva gjør jeg når andre er triste eller sinte?

Alle foreldre til barna i barnehagen har fått tilbud om å lage “mitt hus” eller «min bok». Et “hus” eller en «bok» som både barnehagen og foreldre bidrar sammen om å lage. Dette huset/denne boken vil synliggjøre barnet, og være et godt utgangspunkt for både barna og de voksne om videre samtale. Både for seg selv, eller for sine venner i barnehagen.

Vi skal tilrettelegge for ulike aktiviteter som kan utfordre den kunnskap vi allerede har om samarbeid med andre, motorikk, fantasi, refleksjon og språk. Vi skal lukte, smake, høre og lytte. Vi skal prate, dele historier og lese mange forskjellige bøker. Vi skal reflektere og sette sammen ord og handling.

Det er i møte mellom barna og de voksne at mange spennende aktiviteter og samtaletema kan utvikle seg. Aktiviteter som igangsettes kan gi videre impulser til nye prosjekter og tema. De voksne skal også på sine ukentlige avdelingsmøter ha samtaler hvor det blant annet diskuteres hva barna er interessert i og hva de finner som inspirerende å leke med. Noen ganger varer barns interesse for et tema eller en aktivitet en dag. Andre ganger flere dager, uker eller måneder. For å tilrettelegge og igangsette prosjekter må vi voksne være gode på å observere barna med «hele seg» i hverdagen! Det er personalet som skal komme med ideene, *men* på bakgrunn av de interesser barna viser, og de samtaler og samspill de voksne har sammen med barna i det daglige. De voksne må være gode på å observere barnas interessekurve, samt vite når interessen for et tema eller prosjekt ikke lenger er tilstede hos barna.

Barnehagen skal fremme kommunikasjon og språk

Å ha et godt verbalt språk er viktig for barnas hverdag, og etter hvert som barna blir eldre blir dette stadig viktigere. Det er av stor betydning at de voksne i barnehagen bruker språket i alle situasjoner der vi er sammen med barn.

Gjennom vår tale oppmuntrer vi også barna til å bruke og å videreutvikle sitt språk. Det er også i denne sammenheng viktig at vi voksne har noe å by på ovenfor barna. Først og fremst må vi by på oss selv og være åpne for barnas innspill. De voksne kan f.eks. by på rim, sanger, regler, teater, musikk. Vi må involvere oss og vise engasjement og interesse for det barna «fengsles av» i hverdagen. I våre samtaler med barna må barna få oppleve en gjensidig respekt og et gjensidig likeverd. Barna må få oppleve at de blir hørt, at de blir lyttet til, de må få oppleve at også de kan komme med tilbakemeldinger som er med å forme deres hverdag.

Barnas væren i verden utfordrer personalet til å ha et reflektert forhold til hvilke tekster barna får møte og hva slags litteratur bokhyllene i barnehagen fylles med. Barna skal introduseres for tekster og fortellinger som har en relevans deres verden, estetikk, språk og tema som egner seg for å åpne nye forståelseshorisonter for barna. Her skal personalet ha et fokus på å gjøre dialogen så gjensidig som mulig med barna, slik at barna får medvirke med sine inntrykk, opplevelser og sanser, og et engasjement skapes.

Skapende kommunikasjon

Å lytte er en evne vi mener må læres. For å kunne øve denne evnen fordrer det et oppriktig ønske om å sette seg inn i hva andre mennesker opplever og tenker, og at vi virkelig ønsker å forstå hverandre. Alle medarbeidere ved Lade barnehager etterstreber å få så god tid som mulig til å snakke *med* barna, til gi forklaringer for- samt å ha samtaler med barna ut fra deres forutsetninger. Vi har fokus på at vi skal fange opp barnas interesseområder og barnas undringer gjennom å opptre på en anerkjennende måte som er preget av både respekt og tillit til barnas mangfoldige uttrykk. Våre ulike samlingsstunder er en fin arena å øve sosial kompetanse på, hvor både store og små må både justere og innordne seg. På storbarnsbasene samt i vår bamse- og ekornklubb har barna egne barnemøter hvor barna spesifikt uttrykker sine ønsker for hvordan medvirke i barnehagehverdagen. Det kan f.eks. være knyttet til noe barna undrer seg over, eller noe de har opplevd eller ønsker å oppleve.

Flerspråklighet, mangfold og inkludering

Kunnskap om barnas hjemmeforhold og dialog med foreldrene er viktig for at vi skal se barnet som et helt menneske. At barnehage og hjem skaper en dialog som bygger godt samarbeid er viktig for barnets utvikling (NOU 2010).

For å kunne skape en god dialog med barn og foreldrene, må vi i barnehagen være bevisst at språket kan være en hindring for å oppnå den gode kontakten mellom personalet i barnehagen, barn og foreldre. Dette er noe vi bevisst ønsker å jobbe for å unngå. Vi har kunnskap om at det er lett å misforstå hverandre, og i det daglige må vi bruke tid på å forklare og på å spørre på nytt når det er noe vi enten ikke forstår, eller opplever at barn eller foreldrene ikke forstår. Dette er noe vi ønsker at også barn og foreldrene skal gjøre.

Vi skal støtte foreldrene i å bruke sitt morsmål sammen med barna. Det er lettere å uttrykke seg på sitt førstespråk, og det er viktig for språkutviklingen hos barnet.

Hele personalet må være forberedt på hvilke språk familiene snakker.

Vi ønsker å lære oss å si «god morgen» på alle språkene slik at vi kan ta det i bruk i våre samlinger.

«Alle barn trenger et godt utviklet førstespråk. Språket har en egenverdi samtidig som det har stor betydning når barnet skal lære seg andrespråk. Det er forskningsmessig enighet om at et godt utviklet førstespråk gir et bedre grunnlag for å lære et nytt språk, enn et svakt utviklet førstespråk» (Høigård 2006).

Smågrupper (bamseklubb/ekornklubb og andre små-gruppeinndelinger)

Barnehagen organiserer jevnlig grupper på tvers av baser, avdelinger og hus, og for hvert halvår har de pedagogiske lederne ansvar for å skrive en pedagogisk plan knyttet til innhold og måloppnåelse tilpasset disse gruppene spesielt.

Dette er grupper hvor barna deles inn etter blant annet alder/modenhet/interesse.

Innholdet skal være godt planlagt og spesielt tilrettelagt for de som deltar i den enkelte gruppe.

Arbeid i smågruppene vil også omhandle ulike prosjekter av små eller større art.

Prosjektene som planlegges og igangsettes skal kunne gjenspeile barnas som deltar i gruppen.

Vi bruker også smågrupper til lek med språk, forskning/undring og trening på sosial kompetanse.

Trondheim kommunes satsningsområde, realfag; «Utforsker i dag – utvikler i morgen»

Trondheim kommune er en "realfagskommune", og realfagskommunene er en viktig del av den nye, nasjonale realfagssatsningen hos regjeringen.

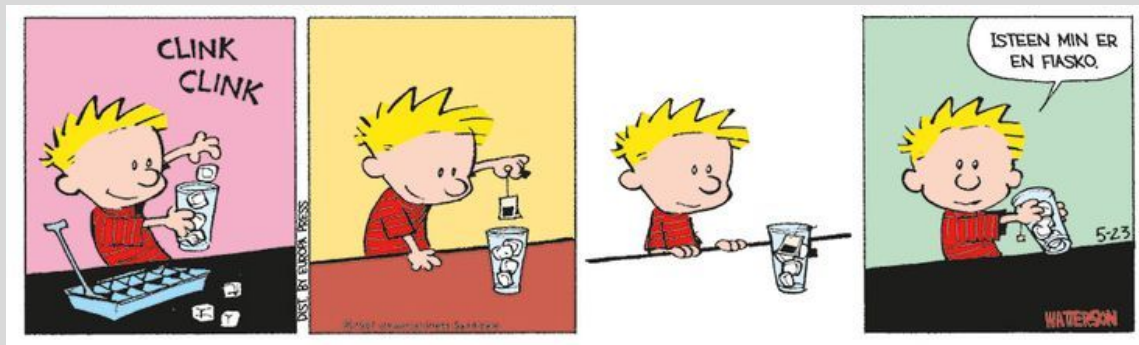
Satsingen ble lagt fram i 2015, og har som målsetning å styrke barns nysgjerrighet og utforskning innenfor matematikk og naturfag, som for barnehagen handler mye om fagområdene «Natur, miljø og teknikk» samt «Antall, rom og form».

Satsingen bygger på et helhetlig og systematisk læringsløp fra barnehage til videregående skole.

Lade barnehage har gjennom de siste 2 årene deltatt i et realfagsnettverk hvor vi har fått tilbud om å delta på kompetansefremmende samlinger.

Det er spesielt to fagområder som vi vektlegger knyttet til realfagsprosjektet inneværende år, disse er naturfag og matematikk. Som i alt annet arbeid vi gjør i møte med barna i barnehagen venter vi en arbeidsmetode som baserer seg på et helhetlig læringssyn og ikke spesifikt "fagorientert".

Arbeidet med realfag må for øvrig ses i sammenheng med vårt språkarbeid og vårt fokus på relasjonsbyggende kompetanse.

Naturfag

I møte med dette området ønsker vi å bidra til at barna opplever glede av å være ute i naturen gjennom

mange gode naturopplevelser samt se sammenhenger mellom ulike naturfenomen.

Sammen med barna skal vi undre oss. Her skal personalet bruke språket bevisst.

Når vi undrer oss sammen med barna er vi opptatt av å ikke alltid gi barna svaret med en gang, men skape en refleksjon gjennom å stille undrende spørsmål tilbake. Vi følger opp hva barnet viser interesse for, stopper opp, gransker og stiller spørsmål.

Matematikk

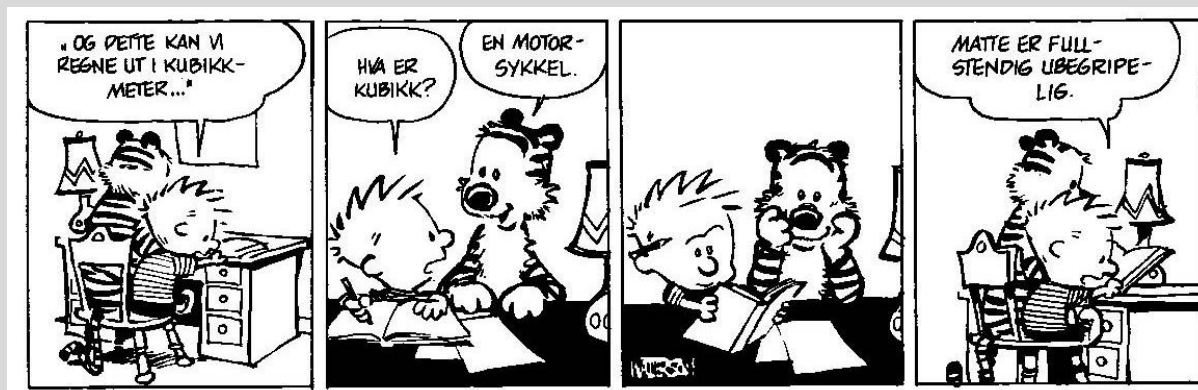
Barnas matematiske erfaringer handler for barnet om å få rette seg mot noe som er utenfor barnet selv. Lengde, areal, volum og vekt er alle størrelser som viser til ulike emner i vår fysiske verden som barnet også kroppslig inngår i. At den verden vi lever i er en realitet vi må lære å kjenne og forholde oss til, - og ikke en "ideal-virkelighet".

Matematikken i barnehagen er således ikke motivert ut fra nasjonens fremtidige behov for ingeniører, men ut fra barnas nysgjerrighet og barnas egne erfaringer med likheter, ulikheter, størrelser og antall. Matematikken inngår som en nødvendig del av vårt liv enten vi er barn eller voksne (Østrem, 2008).

Vi ønsker å skape en nysgjerrighet blant barna, og tilrettelegger for matematiske aktiviteter i grupper og i frilek, ute og inne. Vi skal også bidra til at barna utvikler sitt matematiske språk, og vi bruker derfor bevisst navn på formler, vi teller, bruker begreper som foran og bak, høyre og venstre i vår daglige tale. Hvilke aktiviteter vi velger tilpasses de ulike barna.

I følge Alan Bishop deles matematikk inn i disse fundamentale kategoriene;

- **Telling og kvalifisering;** telling, antallsord, tellesystemer, tallsystemer og regning
- **Måling;** sammenligninger, måleenheter, målesystemer, volum, areal, tid, vekt, lengde og penger
- **Lokalisering;** å orientere seg i rommet, finne fram, lokalisering og plassering
- **Lek og spill:** terningspill, puslespill, strategispill, rollelek, fantasi lek, gjemsel
- **Design:** kunst, arkitektur, symmetri, mønster, former og figurer
- **Forklaringer og argumentasjon;** begrunnelser og forklaringer

Overganger i barnehagen

Overganger generelt i barns hverdag som del av implementeringsarbeidet av ny rammeplan

Overganger har siden rammeplanens opphav stått tydelig omtalt i dokumentet, noe som igjen kan beskrive alle overganger som kjernekomponenter i barnehagens hverdagsliv.

Lade barnehager har flere kjerneområder som vi over tid har jobbet aktivt med for å implementere. Lade barnehager jobber med et særlig fokus på alle overganger gjennom barnehagehverdagen. Både barnas overgang som ny i barnehagen, overgangen fra småbarn til storbarn samt overgangen mellom barnehage og skole. Vi har også satt fokus på de hundrevis av øvrige overganger vi har gjennom en barnehagedag, som eksempelvis overgangen på morgenen når barna kommer til barnehagen, mellom samling og mat, mellom mat og soving, mellom alle de ulike aktivitetene, innetid og utetid og så videre.

Vi skal på en aktiv måte lære oss å veilede hverandre som kyndige og profesjonelle fagpersoner, og på denne måten sikre at vi alle har samme forståelse for våre målsetninger og verdivalg også i disse sammenhenger. Vi har på felles personalmøte høsten 2018 definert hva vi anser som en overgang og hva vi tenker er de viktigste momenter for å skape gode og smidige opplevelser for både barn og voksne. Det er vi voksne som har ansvar for å tilrettelegge rammevilkårene på en slik måte at barna får oppleve både trygghet, mestring og utvikling også i disse situasjoner av barnehagehverdagen.

Tilvenning - overgang fra hjem til barnehage

Det er vanskelig å komme med en nøyaktig oppskrift på tilvenning, fordi det er store individuelle forskjeller på barna og foreldrene og deres tidligere erfaringer. Vi jobber ut i fra at tilvenningen skal skje i nær sammenheng mellom barnehage og hjem ut fra barnas individuelle behov og forutsetninger.

Når et barn får tildelt plass sender avdelingsleder ut et velkomstbrev hvor det blir gitt generell informasjon om oppstart og forventninger knyttet til vårt videre samarbeid. Videre skal den pedagogiske leder ved barnets gruppe ringe foreldre for å invitere til samtale, oppklare eventuelle praktiske spørsmål samt avtale klokkeslett for oppstart i barnehagen.

Alle foreldre tilbys en "oppstarts-samtale" i løpet av den første uken i barnehagen. Denne samtalen skal omhandle nødvendige opplysninger for å gi barnet en trygg og god oppstart i barnehagen. Foreldresamtaler om barnets utvikling er fastsatt ut fra egne rutiner og tidspunkt gjennom året. Tilvenningsdagene er de første dagene hvor foreldrene er tilstede og barnet blir introdusert for barnehagehverdagens dagsrytme og rutiner.

De første tilvenningsdagene:

- Gjøre barn og foreldre kjent med personalet på avdelingen/basen.
- Gjøre barn og foreldre kjent med dagsrytmen slik at barnet har muligheten til å forutse hva som kommer til å skje. Forutsigbarhet skaper trygghet.
- Barnet lærer gjennom erfaring at når mor/far går så kommer de også tilbake og at de i mellomtiden finnes andre voksne som kan gi trøst og trygghet.
- At personalet kjenner til hvilke rutiner barnet er vant med fra tidligere. Eks når bruker barnet å sove, har barnet vært borte fra foreldrene før, allergier, bruker barnet smokk, bamse osv.

Fra småbarnsavdelinger til storbarnsbaser/grupper

Vi starter tidlig med både planlegging og jobbing med å skape en god og «smidig» overgang fra våre småbarnsavdelinger til våre storbarnsbaser/grupper.

For noen kan overgangen fra småbarn til storbarn kjennes større enn for andre barn. Vi er forskjellige både stor og liten også der. Barnegruppene er større, det er mindre voksentetthet og nye relasjoner skal bygges, noe som krever sitt av både liten og stor.

Det samarbeidet vi streber for å til stadighet videreutvikle er et av Lade barnehagers virkemidler for å lette denne overgangen mellom småbarnsavdeling og storbarnsgruppe. Felles treffpunkt, felles markering på ulike arrangementer, "besøks-turer" hvor vi møtes for å spise lunsj, male, gå på turer eller ha samlinger sammen, - hele året igjennom og sammen med andre barn og voksne barna allerede er trygge på. Når de nye gruppene er fastsatt møtes barna slik de nye grupperingene vil bli for å bli bedre kjent som kommende gruppering.

Storbarnsgruppene har ansvar for å invitere småbarnsavdelingene til overgangsaktiviteter.

De pedagogiske lederne på våre storbarnsgrupper avtaler i samarbeid for hvert halvår datoer og innhold i henhold til denne overgangen. Denne planen skal distribueres til hele personalgruppen ved Lade barnehager.

Det skal holdes et møte innen 20.august og et møte innen 20.januar. Deretter vil de pedagogiske ledere ved storbarnsgruppene gjøre avtale om informasjonsmøte med de pedagogiske lederne ved våre småbarnsavdelinger, dette for å kunne beskrive og informere sine tanker knyttet til datoer og innhold. Selv om det er våre storbarnsgrupper som har ansvar for å fastsette datoer, kan ansvar for aktiviteter og dokumentasjon av dette arbeidet fordeles mellom personalet på både småbarnsavdelinger og storbarnsgrupper.

Overgangen barnehage- skole

Vi jobber med utgangspunkt i at barna skal få oppleve en trygg overgang fra barnehage til skole, og i samarbeid med skolen skal barnehagen være med å tilrettelegge for barnas overgang mellom barnehage og skolestart. Både barnehager og skoler er institusjoner hvor omsorg, lek, læring og danning står sentralt, og barna vil oppleve flere likheter og flere ulikheter i denne overgangen. Det anses i våre styringsdokumenter som et felles ansvar for både barnehage og skole at barna kan møte ulikhetene med både nysgjerrighet og tillit til egne forutsetninger.

I St.meld. nr. 16 vektlegges «Tidlig innsats for livslang læring». Tidlig innsats handler om at utdanningssystemet skal legge til rette for at alle inkluderes i gode læringsprosesser tidlig, og at god kvalitet og sammenheng i utdanningssystemet kommer alle barn, unge og voksne til gode. Barn og unges læringsmuligheter må bygges opp stein på stein. (Kunnskapsdepartementet, 2006). Det er også laget et veilederhefte i tilknytning til St.meld. 16 som heter "*Fra eldst til yngst*" (Kunnskapsdepartementet, 2008).

Hvert vårsemester gjør vi blant annet avtaler om «overføringsamtaler» med de skoler barna skal tilhøre ved skolestart. Barnehagen gir imidlertid aldri videre informasjon om enkeltbarn uten foreldres skriftlige samtykke til dette. De foreldre som gir samtykke til en informasjonsoverføring mellom barnehage og skole har rett til innsyn i samt innflytelse i informasjonsutvekslingen. Samarbeidet skal ha fokus på både hva barnet mestrer samt områder barnet kan ha behov for særskilt støtte på. Dersom barnet har behov for særskilt tilrettelegging av sitt omsorgs- eller

læringsmiljø er det spesielt viktig at samarbeidet mellom barnehage, skole og foreldre etableres i god tid før barnet skal begynne på skolen (Kunnskapsdepartementet, 2006). Hver vår samles også alle førskolebarna fra alle barnehagene på Lade til felles samlinger.

Ved Lade barnehager utarbeider vi hvert år en egen pedagogisk plan for enhetens arbeid i møte med førskolebarna. En plan som skal være ferdig utarbeidet senest 1.september for inneværende «barnehageår».

Denne planen skal beskrive hovedmål og innhold, og det er de pedagogiske lederne som har førskolebarn på sine grupper som har ansvar for å skrive og gjennomføre denne planen i fellesskap. Denne planen skal blant annet vise til en oversikt for hvordan førskolegruppen skal jobbe med sosial kompetanse, selvstendighetstrening, konsentrasjon samt en liten introduksjon av hva og hvem de vil møte på skolen helt i starten av skoleåret.

Gjennom planene skal det fremgå hvordan vi ved Lade barnehager skal jobbe som personalgruppe sammen med førskolebarna og foreldrene, for at hvert barn som går fra Lade barnehager og over i skolen skal drives av nysgjerrighet, lærelyst og tro på egne forutsetninger mot alt det ulike som vil møte dem i skolehverdagen.

Ut fra et formål om at barna skal kunne lære og delta i et sosialt miljø, er det viktig å kunne lytte til andre samt å kunne evne å innordne seg. Å evne å vise toleranse og forståelse for menneskers ulikheter er blant annet en viktig faktor for å kunne skape et inkluderende miljø. Evnen til selvregulering og sosial kompetanse er viktig for å kunne fungere sammen med andre, og begrepet innebærer evne til en både planlagt, viljestyrt samt tilpasset atferd. Vi må kunne styre våre handlinger, følelser og tanker for å fungere i en gruppe.

Skolens tilbakemelding til barnehagen er at det viktigste vi kan lære barna før skolestart er selvstendighetstrening og evnen til å innordne seg.

Disse områdene øver vi blant annet på ved å rekke opp hånden før vi snakker i samlinger, å våge ta ordet i større og mindre grupper, samlinger, kor eller drama/skuespill for andre. Bevegelsesleker som f.eks. "slå på ring", "rødt lys", "alle mine kyllinger", og kor, - aktiviteter som alle er med å fremme evnen til selvregulering, og som er med å underbygger og videreutvikler gode relasjoner og gir grunnlag for utvikling, læring og trivsel.

Ved å øve på selvstendighetstrening henviser vi blant annet til at barna skal kunne beherske påkledning, toalettbesøk eller å pakke sekken sin klar til tur. En høy grad av selvstendighet hos barna gir gode forutsetninger for å kunne delta i både undervisning og sosialt, og er noe skolen uttrykker som et særskilt viktig område å forberede seg til skolestarten på.

Det lages også en egen plan over skoleforberedende aktiviteter for førskolegruppa som også utarbeides i tråd med Trondheim kommunes felles rutine for overgang barnehage - skole.

Alle førskolebarn deltar i disse aktiviteter på tvers av sine grupper og baser. Dette er noen eksempler på innhold og tema som inkluderes i Lade barnehagers skoleforberedende aktiviteter for førskolebarna:

August:

- Kick off, aktiviteter som førskolegruppe alene og sammen med 4-åringene. Aktiviteter og turer som velges i kick-off ukene skal være grunnlag for videre prosjekt- og temaarbeid gjennom hele høsten.

September - november:

- Hvor bor jeg og hvem bor jeg sammen med?
- Svømmeopplæring (så lenge tilbudet er tilgjengelig fra Fylkesmannen)
- Grønt Flagg- prosjekt (1)
- Oppstart kor
- Lære førstehjelp med Henry
- Mat og helse
- Forsøk og eksperimenter med matematikk, begrep og tall i fokus (real-fag)

Januar - mai:

- Brannvern og besøk på brannstasjon
- Lære engelsk med Teddy
- Gjenkjenne bokstaver i eget navn, hvordan vi skaper tekster sammen, preposisjoner, rim, regler, små ord => språkløype for førskolebarn
- Lære trafikk med Tarkus; hvordan blir min skolevei? Lære oss å gjenkjenne skilt for gående, oppleve trafikkbilde og lære hvordan vi skal opptre langs trafikkerte veistrekninger
- Grønt Flagg- prosjekt (2)

Juni:

- Avslutningstur for alle førskolebarn
- Roseseremoni på sommerfest hvor koret viser hva de har jobbet med gjennom hele barnehageåret

I våre planer for arbeid med førskolebarna vil vi blant annet ha fokus på et mangfold av aktiviteter som alle berører barna på en helhetlig måte. Her er eksempler på områder vi har særlig i fokus i dette arbeidet:

❖ Kle av og på seg selv. Holde orden på egen garderobeplass	❖ Hilse på voksne og barn når de kommer og går i barnehagen
❖ Mestre toalettbesøk	❖ God selvfølelse
❖ Kunne si ifra/be om hjelp om det er noe de ikke kan eller ikke klarer å ordne opp i ved egen hjelp	❖ Evne til både å innrette seg samt hevde seg i forhold til gruppen
❖ Oppøve evnen til konsentrasjon og utholdenhet	❖ Kunne ta i mot samt utføre i henhold til enkle beskjeder
❖ Trøste andre og selv å søke trøst	❖ Mestre grunnleggende begreper og ferdigheter
❖ Kunne gi ros, positive tilbakemeldinger, samt hjelpe andre	❖ Bevissthet rundt bokstaver og tall
	❖ Gjenkjenne og skrive eget navn

Faste markeringer/arrangementer

FN dagen: Hvert år i forbindelse med FN-dagen 24. oktober samler barnehagen inn penger til SOS-Barnebyer. Vi jobber med forberedelser sammen med barna mot denne aksjonen i hele september og oktober. Dette prosjektet avsluttes med en stor fest for barn, foreldre, besteforeldre, tanter og onkler tilknyttet hele Lade barnehager. Inntektene kommer fra ulike produkter barna har laget (salg), underholdning med sang, og salg av mat. Alle pengene går uavkortet til SOS-barnebyer. Arrangementet foregår ute.

Halloween: Markeres med samling hvor barna sammen med en voksen lager gresskarlykt. En markering kun for og av storbarna på Stabburet.

Lucia: En enkel markering for og av barn. Førskolebarna synger en selvvalgt sang. De minste barna markerer ikke denne dagen, men Bamser og Ekorn deltar som en del av progresjonsplanen

Nissefest: Et arrangement for og av barn. Festen gjennomføres på samme dag med samme innhold men på hvert enkelt hus.

Samenes nasjonaldag: Rammeplan for barnehager formidler at barnehagene skal bidra til at barna blir kjent med at samene er Norges urbefolkning og at barna skal få kjennskap til deler av samisk kultur og hverdagsliv. Storbarnsbasene avslutter sitt temaarbeid om samefolket med å markere Samenes nasjonaldag med en fellessamling. De minste barna markerer ikke denne dagen, men Bamser og Ekorn deltar som en del av progresjonsplanen på samlingen som holdes på Stabburet.

Påskefrokost: En enkelt frokostservering for barn og foreldre sammen på hver sine hus. Formålet er i hovedsak sosialt fellesskap.

17.mai markering: En markering av Norges nasjonaldag for og av barn. Markeringen ruller mellom våre hus fra år til år.

Sommerfest: Alle foreldre, besteforeldre og gode venner ved enheten inviteres til Stabburet for å delta på vår sommerfest. Sommerfesten er ment å være en høytidelig ramme rundt avslutningen til våre skolestartere samt en felles samling for å fremme relasjons- og brobygging her på Lade.

Progresjonsplan

En progresjonsplan for barnehagen er en plan som skal vise til at alle barna utvikler seg, lærer og får oppleve fremgang gjennom sin tid i barnehagen. Barnehagen skal tilrettelegge for at alle barna i alle alderstrinn får oppleve varierte muligheter for lek, aktiviteter og læring, og det er personalets oppgave å tilpasse disse mulighetene og gi barna variasjon og progresjon i nær sammenheng med barnas interesseområder. Progresjonsplanen skal gjennomføres med utgangspunkt i pedagogisk valgte arbeidsmåter, leker og materialer forankret i et godt fysisk miljø (Kunnskapsdepartementet, 2017)

Gjennom arbeid med fagområdene skal personalet tilrettelegge for at barna får oppleve og erfare progresjon på denne måten:

Fag- områder	1 - 2 åringer	3-4 åringer	5 åringer (førskolebarna)
Kommunikasjon, språk og tekst	<ul style="list-style-type: none"> * Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter * Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord * Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, samt og samtale 	<ul style="list-style-type: none"> * Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter * Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, samt og samtale 	<ul style="list-style-type: none"> * Møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer * Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, samt og samtale * Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråkuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter
Kropp, bevegelse mat og helse	<ul style="list-style-type: none"> * Opplever trivsel, glede og mestring ved allsidige bevegelseserfaringer, inne og ute, året rundt * Blir kjent med egne behov, får kjennskap til menneskekroppen og utvikler gode vaner for hygiene og et variert kosthold * Blir trygge på egen kropp, får en positiv oppfatning av seg selv og blir kjent med egne følelser * Setter grenser for egen kropp og respekterer andres grenser 	<ul style="list-style-type: none"> * Blir kjent med egne behov, får kjennskap til menneskekroppen og utvikler gode vaner for hygiene og et variert kosthold * Videreutvikler motoriske ferdigheter, kroppsbeherskelse, koordinasjon og fysiske egenskaper * Opplever å vurdere og mestre risikofylt lek gjennom kroppslige utfordringer * Får innsikt i matens opprinnelse, produksjon av matvarer og veien fra mat * Setter grenser for egen kropp og respekterer andres grenser til måltid 	<ul style="list-style-type: none"> * Opplever å vurdere og mestre risikofylt lek gjennom kroppslige utfordringer * Blir kjent med egne behov, får kjennskap til menneskekroppen og utvikler gode vaner for hygiene og et variert kosthold

<p>Kunst, kultur og kreativitet</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Har tilgang til ting, rom og materialer som støtter opp om deres lekende og estetiske uttrykksformer * Møter et mangfold av kunstneriske og kulturelle uttrykksformer og utforsker og deltar i kunst- og kulturopplevelser sammen med andre * Tar i bruk fantasi, kreativ tenkning og skaperglede 	<ul style="list-style-type: none"> * Har tilgang til ting, rom og materialer som støtter opp om deres lekende og estetiske uttrykksformer * Møter et mangfold av kunstneriske og kulturelle uttrykksformer og utforsker og deltar i kunst- og kulturopplevelser sammen med andre * Tar i bruk fantasi, kreativ tenkning og skaperglede 	<ul style="list-style-type: none"> * Bruker ulike teknikker, materialer, verktøy og teknologi til å uttrykke seg estetisk * Opplever glede og stolthet over egen kulturell tilhørighet * Har tilgang til ting, rom og materialer som støtter opp om deres lekende og estetiske uttrykksformer * Møter et mangfold av kunstneriske og kulturelle uttrykksformer og utforsker og deltar i kunst- og kulturopplevelser sammen med andre * Tar i bruk fantasi, kreativ tenkning og skaperglede
<p>Natur, miljø, teknologi</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Opplever og utforsker naturen og naturens mangfold * Får gode opplevelser med friluftsliv året rundt * Får kunnskap om dyr og dyreliv 	<ul style="list-style-type: none"> * Opplever, utforsker og eksperimenterer med naturfenomener og fysiske lover * Får kjennskap til naturen og bærekraftig utvikling, lærer av naturen og utvikler respekt og begynnende forståelse for hvordan de kan ta vare på naturen * Får kunnskap om dyr og dyreliv 	<ul style="list-style-type: none"> * Lager konstruksjoner av ulike materialer og utforsker muligheter som ligger i redskaper og teknologi * Får kjennskap til menneskets livssyklus
<p>Antall, rom og form</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Erfarer størrelser i sine omgivelser og sammenligner disse * Bruker kroppen og sansene for å utvikle romforståelse * Leker og eksperimenterer med tall, mengde og telling og får erfaring med ulike måter å uttrykke dette på 	<ul style="list-style-type: none"> * Utvikler forståelse for grunnleggende matematiske begreper * Undersøker og gjenkjenner egenskaper ved former og sorterer dem på forskjellige måter * Leker og eksperimenterer med tall, mengde og telling og får erfaring med ulike måter å uttrykke dette på 	<ul style="list-style-type: none"> * Oppdager og undrer seg over matematiske sammenhenger * Undersøker og får erfaring med løsning av matematiske problemer og opplever matematikkglede

<p>Etikk, religion og filosofi</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Utvikler interesse og respekt for hverandre og forstår verdien av likheter og ulikheter i et fellesskap * Får kjennskap til grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon og blir kjent med religioner og livssyn som er representert i barnehagen 	<ul style="list-style-type: none"> * Utforsker og undrer seg over eksistensielle, etiske og filosofiske spørsmål * Får en forståelse for at det finnes mange ulike måter å forstå ting på og leve sammen * Får kjennskap til grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon og blir kjent med religioner og livssyn som er representert i barnehagen 	<ul style="list-style-type: none"> * Får kjennskap til, forstår og reflekterer over grunnleggende normer og verdier * Får en forståelse for at det finnes mange ulike måter å forstå ting på og leve sammen * Får kjennskap til grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon og blir kjent med religioner og livssyn som er representert i barnehagen
<p>Nærmiljø og samfunn</p>	<ul style="list-style-type: none"> * Oppmuntres til å medvirke i egen hverdag og utvikler tillit til deltakelse i samfunnet * Erfarer at alle får utfordringer og like muligheter for deltakelse * Utforsker ulike landskap, blir kjent med institusjoner og steder i nærmiljøet og lærer å orientere seg og ferdes trygt * Blir kjent med at samene er Norges urfolk, og får kjennskap til samisk kultur * Får kjennskap til nasjonale minoriteter 	<ul style="list-style-type: none"> * Erfarer at alle får utfordringer og like muligheter for deltakelse * Utforsker ulike landskap, blir kjent med institusjoner og steder i nærmiljøet og lærer å orientere seg og ferdes trygt * Blir kjent med at samene er Norges urfolk, og får kjennskap til samisk kultur * Får kjennskap til nasjonale minoriteter 	<ul style="list-style-type: none"> * Blir kjent med lokalhistorie og lokale tradisjoner * Blir kjent med ulike tradisjoner, leveste og familieformer * Erfarer at alle får utfordringer og like muligheter for deltakelse * Blir kjent med at samene er Norges urfolk, og får kjennskap til samisk kultur * Får kjennskap til nasjonale minoriteter